

Week 49 – Coöperatieve huizenbouw Herengracht 571-581

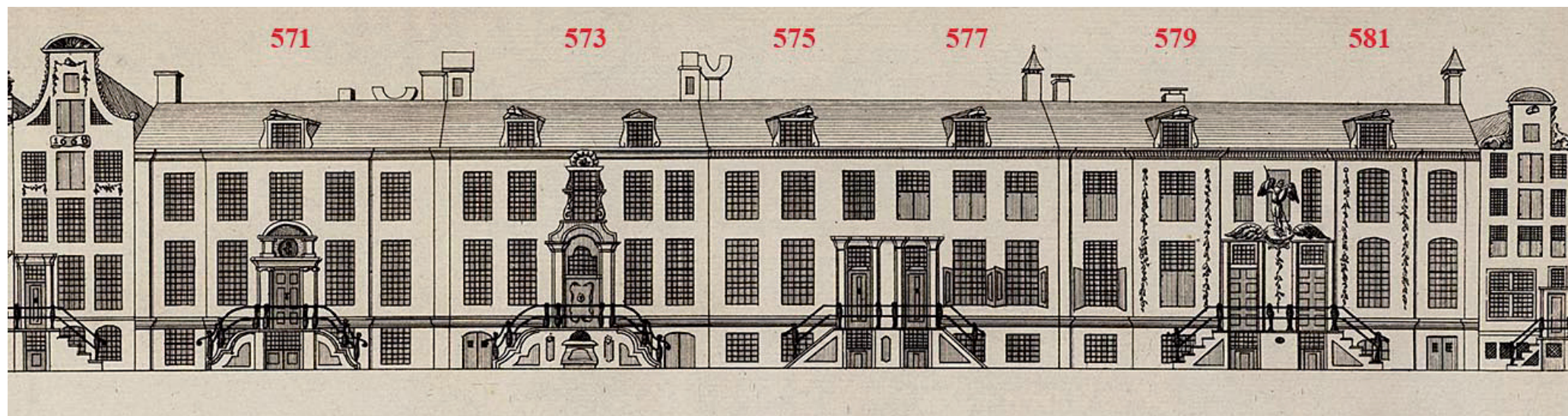
In 1664 kochten vier Amsterdammers op de Herengracht samen zeven kavels in park C (kavel 4 t/m 10). Het waren Nicolaes Vis (koopman op de Levant en katholiek), Cornelis de Graeff (bewindhebber VOC, regent en 10x burgemeester), Gerard van Papenbroeck (koopman) en de rijk geworden koekbakker Pieter van Schoorel. Het was dan wel niet de Gouden Bocht maar het waren toch fraaie kavels van 26 voet breed en 160 voet diep. Park C lag tussen Herengracht en Reguliersmarkt (nu: Rembrandtplein) en Reguliersgracht en Utrechtsestraat. Het unieke aan dit samenwerkingsverband was dat men een mild uniforme bouwwijze zou nastreven die moest leiden tot een maximum aan woongenot en gebruikswaarde voor alle bewoners. De heren zochten zich bij voorbaat hun burens uit! Het stond verder iedereen vrij de buitenkant te verfraaien, mits men zich aan een overeen te komen stramien hield.

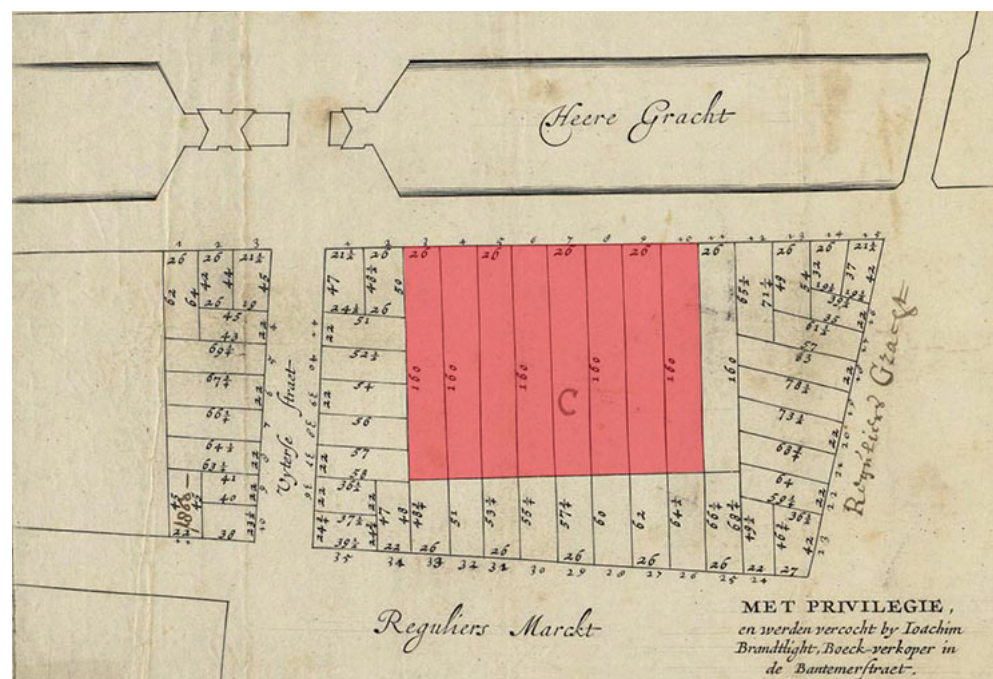
De zeven kavels werden naar een onderling overeengekomen ver-

deelsleutel opnieuw verkaveld. Zij kregen respectievelijk 42, 52, 46 en 42 voet breed. Van Schoorel kocht onderhands nog kavel 3 erbij en had zodoende een breedte van 68 voet ter beschikking.

Om de allure van de grootschalige bouwsels van Adriaen Dortsman te imiteren legden de heren zich vooraf een aantal limieten op bij het verder zelfstandige bouwen van hun huizen.

- Dat was een uniforme bouwhoogte onder een doorlopend dwars dak en min of meer doorlopende daklijst
- Een gelijke bouwdiepte van 63 voet zodat een maximum aan licht en lucht aan de achterkant gewaarborgd was
- Belangrijk waren gelijkvormige ramen op dezelfde hoogte, de breedte kon variëren
- In de hoogte moesten gelijke natuurstenen borstweringen van 8 voet hoog komen, een eerste verdieping van 16 voet 7 duim en een tweede van 14 voet hoog
- Tot slot nog een uniform materiaalgebruik

Ten overstaan van notaris Vincent Swanenburgh werden de afspraken op papier gezet en ondertekend. De stad ging akkoord met de herverdeling van de bouwkavels.

Op 'n koopje

De heren waren uit op veel kwaliteit en aanzien voor zo min mogelijk geld. Terwijl de slechts 20 voet diepere kavels in de Gouden Bocht tot f5540 hadden opgebracht besteedden de vier gemiddeld f2675 per kavel. Bovendien waren ze door deze strikte omschrijving in staat een architect uit te sparen. De bouw werd in handen gegeven van een aannemer, zoals in die dagen gebruikelijk een meester-timmerman, soms een meester-metselaar. Het is niet bekend of er

Boven: Originele kavelkaart van 1664 met in rood de acht hier besproken kavels.
Rechts: Het nieuwe timpaan van nr.571 zoals die rond 1780 aangebracht werd.

een bepaalde aannemer aan meer dan één huis werkte.

Nicolaes Vis liet nummer 571 in 1665-'67 bebouwen met een dubbel woonhuis dat hij zelf met zijn familie betrok. De familie bezat een corresponderend koetshuis aan de Reguliersmarkt. Na zijn overlijden in 1669 bleef zijn weduwe er wonen tot ook zij in 1693 overleed en het pand als onderdeel van de boedel verkocht werd. Tussen 1762 en 1768 kreeg de stoep de zwenkende harpstukken zoals die door Caspar Philips in 1768 afgebeeld werden (p.272). De gevel is rond 1780 door de toenmalige eigenaar mr. Jacob Boreel in zijn tegenwoordige vorm verbouwd. De vensters werden vergroot en de midden-risaliel van een fronton voorzien. Boreel verwijderde ook de dubbele stoep en de ingang werd naar het souterrain verplaatst. Het pand bleef bewoond tot het in 1920 samen met het koetshuis aan het Rembrandtplein gekocht werd door de exploitatiemaatschappij van Schiller. Zeker niet om er iets van horeca in te beginnen. Voor de uitbreiding van zijn hotel-restaurant aasde Schiller op een flinke lap tuin om zijn hotel aan het Rembrandtplein te kunnen uitbreiden. Datzelfde deed hij ook met de panden 573-577. Nadat het grondstuk verkleind was verkocht Schiller 571 weer aan een O.G. exploitatiemaatschappij, notabene met winst en exclusief het koetshuis! Het is daarna nooit meer woonhuis geweest.

Cornelis de Graeff wilde de bouw van zijn pand op nummer 573 meteen in 1664 beginnen maar kwam kort daarvoor te overlijden. Zijn zoon **Pieter de Graeff** was erfgenaam en nam de bouwplannen over. Hij liet meester-metselaar **Thomas Munster** het pand bouwen en ging er met zijn vrouw **Jacoba Bicker** wonen. De familie bezat ook een aan de tuin van 573 grenzend koetshuis aan het Reguliersplein. In de eerste helft van de achttiende eeuw liet mr. **Gerrit de Graeff** in dit huis een omvangrijke verbouwing uitvoeren. Het trappenhuis heeft hieraan een historische zolderschildering van drie vakken met engeltjes te danken. Ook kreeg een belangrijke voorkamer een monumentale plafondschildering met daarop afgebeeld de Amsterdamse stedemaagd en vier werelddelen. Aan de buitenkant kregen deur en vensters in het midden-risalië omlijstingen en de stoep gezwenkte harpstukken. Dit beeld komt voor op de tekening

van Caspar Philips uit 1768 (p.272). In 1870 werd Herengracht 573 voorzien van zijn huidige gevel met een zandstenen midden-risalië, bekroond door een gebogen fronton.

De laatste De Graeff die hier woonde was Elisabeth Jacoba. Bij haar overlijden in 1802 kwam het huis in handen van haar echtgenoot Jan baron De Petersen. De familie woonde er sinds 1780 al niet meer en het pand was verhuurd. In 1835 werd het pand verkocht. Het bleef door wisselende eigenaren bewoond tot het in 1907 kantoorpand werd voor een assurantie kantoor. Herengracht 573 huisvest vandaag het **Tassenmuseum Hendrikje**.

Boven: Interieurfoto Herengracht 573. © Tassenmuseum Hendrikje
Links: Interieurfoto Herengracht 573. © Tassenmuseum Hendrikje

Het perceel waarop de nummers 575 en 577 werden gebouwd, was van **Gerard van Papenbroeck** die het als enige van de vier niet onmiddellijk bebouwde. Hij overleed vroegtijdig en zijn erfgenamen verkochten het perceel in 1699 met het bijbehorende perceel aan de Reguliersmarkt aan de metselaar Hendrick Claesz de Vries, die er in 1699-1700 twee huizen met eenvoudige gevels bouwde, die echter wel het overeengekomen stramien volgden. De huizen werden verhuurd. In 1810 is de gevel van dit dubbelhuis in zijn huidige vorm verbouwd, waarbij ook de dubbele stoep verdween. In 1896 veranderde 575 in een kantoorpand van de Mij. voor Gemeentecrediet, die de rest gelijktijdig onderverhuurde aan andere bedrijfjes. In 1862 woonde Isaac Teixeira de Mattos op 577 en hield er tevens kantoor. In 1907 waren 575 en 577 de eerste prooi van Schiller. De blik was in eerste instantie ge-

richt op het koetshuis aan het Rembrandtplein maar dat ging niet zonder het aankopen van de panden op de Herengracht. Die werden na het verkleinen van de grondstukken weer afgestoten. Vandaag worden 575 en 577 in delen als evenzovele kantoren verhuurd door de Linden Groep.

Herengracht 579 werd in 1667 tegelijk gebouwd met het pand op nummer 581 in opdracht van **Pieter van Schoorel**. Deze gevels zijn rijker versierd dan die van de de andere panden. Ingeklemd tussen de noodgedwongen smalle vensters van het midden-risalië staat een kolossaal beeld van de aartsengel Michael op een console die een olifantskop voorstelt. De olifant was het symbool van de koekbakkers. Op de muurdammen kwamen zandstenen festoenen. Van Schoorel betrok 579 en zijn zwager ds. Franciscus Plemp 581. Van Schoorel kocht in 1665 nog een perceel op de Reguliersmarkt en bouwde er een koetshuis. Bij zijn overlijden werd het pand gemeenschappelijk eigendom van zijn kinderen. Door vererving en uitkopen werd de aangetrouwde mr. Pieter Schadee alleeneigenaar en verhuurde het pand. Pas in 1731 werden beide woonhuizen 579-581 gesplitst. In 1845 kwam 579 in handen van Abraham van Raalte die belangrijke wijzigingen in de gevel aanbracht, zoals empire-vensters en een snijraam. In 1904 verloren beide huizen hun stoep, maar als enige van het rijtje huizen werd die van 579 in 1920 weer teruggeplaatst. Het pand 579 is heel lang bewoond gebleven en pas door het beslag dat een bank tijdens WO2 op het bezit van de naar Engeland gevluchte eigenaar legde, werd het verkocht aan de Amsterdamsche Bank. Vandaag is 579 weer gedeeltelijk bewoond.

Na de splitsing in 1731 was 581 verhuurd en in 1757 werd het pand aan de toenmalige huurder mr. Joan Graafland verkocht. Die bracht een aantal wijzigingen in de gevel aan. De belangrijkste waren de vensters die omgebouwd werden tot getoogde schuiframen. Die situatie heeft Caspar Philips voor ons in 1768 vastgelegd (p.272). Ook van 581 werd de stoep in 1904 verwijderd en de ingang naar het souterrain verplaatst. In 2004 werd de stoep gereconstrueerd, zodat 579 en 581 als enige van het rijtje weer de originele dubbele stoep hebben.

Links: De gevel van Herengracht 579-581 is het rijktst versierd. Op het middenrisalië tussen beide ingangen de aartsengel Michael die de draak doodt. Hij staat op een console in de vorm van een olifantskop, symbool van het koekbakkersgilde. Op een bakstenen gevel zijn de zandstenen festoenen op z; n minst buitengewoon te noemen. © Erwin Meijers

Stoep teruggeplaatst

Die laatste stoep had nogal wat voeten in de aarde. Waar bij andere huizen uit het rijtje bij het wegnemen van de stoepen de ingang naar het souterrain verplaatst werd en de voorkamers omgebouwd tot één grote zaal, was dat bij 579-581, na het slopen van de stoepen in 1904, achterwege gebleven. Toen ook 581 begin 21ste eeuw weer bewoond raakte, wilde de eigenaar de situatie van vóór 1904 terugbrengen. Niets leek dat in de weg te staan, maar dan rekende

Boven: Herengracht 581 vóór de verbouwing van 2004. De stoep ontbreekt en de herhaling van de festoenen van nr.579 eveneens.

Rechts: Het trappenhuis van nr.581, dat helemaal tot woonhuis teruggebouwd is. Er zijn 13 kamers wv. 6 slaapkamers. Het woonoppervlak is in totaal 649 m².

hij echter buiten de vakidioten van de Rijksdienst Monumentenzorg. Die vonden dat de verbouwing van 1904 bij de bouwhistorie hoorde en niet ‘vernietigd’ mocht worden. En dat terwijl bij diverse grachtenhuizen de stoepen al herplaatst waren. Ook mochten de grote Franse ramen niet vervangen worden door die met zeventiende-eeuwse roedeverdeling. Verwijdering van de armoedige voorzetwandjes, waarmee in 1904 een kantoor van 581 was gemaakt, kon wel genade vinden in de ogen van de monumentenzorgers. Wie weet welke pracht erachter vandaan zou komen?!

Aan de volharding van de eigenaar en de ondersteuning van veel vakmensen en instellingen die het stedenschoon hoeden, is het te danken dat in 2004 de stoep herplaatst werd. Van de roedeverdeling in de ramen moest men helaas afzien.

Hotel Schiller

In 1912-1915 werd Hotel Schiller aan het Rembrandtplein huis-voor-huis uitgebouwd en na een geslaagde coupe vanaf 1920 nog eens in de tuinen van Herengracht 571-577. Daarmee raakten die panden hun riante diepte van bijna 50 meter deels kwijt. Ook de koetshuizen die bij de panden hoorden gingen verloren, omdat Schiller de huizen Rembrandtplein 26-38 in stappen verving door nieuwbouw voor zijn hotel.

Aflevering 49 kwam tot stand dankzij materiaal van Ria Scharn, Anneke Huijser, Erwin Meijers en de door Isa van Eeghen verzamelde historische gegevens die ze neerlegde in het boek 'Vier Eeuwen Herengracht'.

Rechts:
Recente kada-
sterkaart met in
rood het Schiller
Hotel. Met een
blauwe streep is
de oorspronke-
lijke perceelgrens
aangegeven.

Onder:
De huidige
huizenrij Heren-
gracht 571-581.
© Erwin Meijers

